

VINTILĂ BRĂȚIANU – VIZIUNEA POLITICĂ ASUPRA REFORMELOR AGRARĂ ȘI ELECTORALĂ

Delia BĂLĂICAN

Abstract: In this paper we shall analyse the views of Vintilă Brătianu (1867-1930), one of the leaders and ideologists of the Liberal Party regarding the land ownership rights for peasants (1921) and the universal suffrage rights for men awarded by the Constitution of 1923. Vintilă Brătianu has expressed his vision through his Parliament speeches and press editorials regarding the two reforms that were fundamental to the modernisation of Great Romania, accomplished in 1918. He tailored his views as integral to the social and economic policies and within the greater interest of the country by means of a reliable set of provisions of the legal financial and institutional framework.

Keywords: Vintilă Brătianu, land ownership rights for peasants (1921), universal suffrage rights, reforms, Liberal Party.

La începutul secolului al XX-lea, România se afla pe calea modernizării, dar țăranii continuau să reprezinte majoritatea socială, 81,2% din populația țării trăind în mediul rural¹, iar starea lor materială precară devenea subiectul predilect al dezbaterilor politice cu fiecare criză majoră.

¹ Leonida Colescu, „Raport asupra mișcării populațiunii României pe anul 1900, înregistrat la Nr. 52.674, din 2 iunie 1901”, în extrasul Ministerul Agriculturii, Industriei, Comerciului și Domeniilor, Direcțiunea Secretariatului, Serviciul Statisticii Generale, *Mișcarea Populațiunii României în anul 1900: Mouvement de la population de la Roumanie en 1900*, București, Imprimeria Statului, 1901, p. 2.

În eforturile de război pentru înfăptuirea României Mari, anunțul de împrumut a țăranilor, făcut pe front, de către Regele Ferdinand, la data de 23 martie 1917, în același timp cu cel de acordare a dreptului la vot bărbaților majori, a avut efectul unui act providențial². Femeile nu intrau în discuția legilor electorale, continuând să rămână în sfera mitizării romantice a figuri emblematice de soție și mamă devotată familiei și patriei, educatoare a generațiilor viitoare³.

Pe agenda politică a vremii tema nu era inedită, constituindu-se în subiect aproape permanent al confruntărilor parlamentare dintre liberali și conservatori.

În acest demers vom urmări concepția lui Vintilă Brătianu (1867-1930) referitoare la votul universal și împrumutarea țăranilor, acesta fiind unul dintre ideologii Partidului Liberal, ce și-a expus în cuvântările parlamentare și articolele de presă viziunea asupra celor două reforme fundamentale pentru modernizarea statului român, proiectând într-o manieră integrată politicile sociale și economice, subordonate interesului general al țării, printr-un cadru legislativ și instituțional viabil.

Vintilă Brătianu a deținut funcția de prim-ministru (1926-1928), ministru de război (1916-1918) și finanțe (1922-1926)⁴, contribuind la consolidarea țării. Și-a început cariera ca inginer, în echipa lui Anghel Saligny, la construcția podului de la Cernavodă, apoi a fost director al Regiei Monopolurilor Statului (1 iulie 1897 - 11 aprilie 1899), după care secretar general în Ministerul de Finanțe în anul 1902. A fost ales deputat în anul 1903 pe listele Partidului Național Liberal. A fost primar al Bucureștiului în perioada

² M.O., Nr. 301, duminică 26 martie /8 aprilie 1917, p. 8182-8184, *Vizita Majestății Sale Regelui Ferdinand I al României, în zilele de 22 și 23 martie 1917, pe frontul Armatei a II-a române*.

³ Ionela Băluță, „Apariția femeii ca actor social - a doua jumătate a secolului al XIX-lea”, în *Direcții și teme de cercetare în studiile de gen din România: Atelier, Colegiul Noua Europă, București, 5 iulie 2002*, volum coordonat de Ionela Băluță, Ioana Cîrstocea, Ecole Doctorale Régionale en Sciences Sociales, Colegiul Noua Europă, p. 65-67.

⁴ Așezământul Cultural Ion C. Brătianu XLVIII, G. Marinescu, C. Grecescu, „Introducere” la *Vintilă Brătianu, Scrieri și cuvântări*, vol. III, (ianuarie 1912 - decembrie 1914), București, Cartea Românească, 1940, p. III-XII.

1 iunie 1907 - 10 februarie 1910. Din anul 1900, a fost directorul ziarului „L'Indépendance Roumaine”, iar din 1902 al „Voinței Naționale”, organ de presă al Partidului Național Liberal⁵. În anul 1907, când a apărut „Viitorul”, ziarul partidului, Vintilă Brătianu a fost primul redactor⁶. Din anul 1913, prin revista „Democrația” s-au promovat în medii tot mai largi conferințele Cercului de Studii liberale, unde Vintilă Brătianu formase „laboratorul” marilor reforme ale țării⁷.

Însemnătatea politică strategică, precum și contextul în care s-a impus hotărârea de împrumut a țăranilor, împreună cu dreptul la vot, apar subliniate în *Jurnalul de război: 1916-1917*, al Reginei Maria, afirmând că Regele Ferdinand fusese consiliat de către Barbu Știrbey în acest sens: „El a fost cel care l-a încurajat pe Nando [Regele Ferdinand] să le vorbească soldaților și să o facă înainte ca alții să aibă ocazia să-i ia decizia din mâini”⁸. Pentru îmbunătățirea stării de spirit a soldaților, această știre, venită în preajma sărbătorii de Paște a anului 1917, a contat foarte mult, în condițiile în care sărăcia se generalizase, iar sănătatea populației era măcinată de tifosul exantematic. Tabloul bolnavilor din gări, aduși pentru triere, era „oribil”, „zguduitor”⁹; suferința din spitale fusese accentuată de moartea medicului francez Clunet, membru al Misiunii Franceze, care contractase boala de la bolnavii pe care îi îngrijea în spitalul pe care îl organizase lângă Iași¹⁰. Regina își manifesta public grija față de oamenii nevoiași, femei și copii ori soldați prin scrierea de articole de încurajare în ziarul „România”, tipărit special pentru cei de pe front; dar și prin interviuri în ziare străine; făcea repetate vizite în sate și

⁵ Narcis Dorin Ion, *Florica Vatra Brătienilor*, Ștefănești, Editat de Muzeul Național Brătianu, 2020, p. 72.

⁶ George Marinescu, „Introducere” la Așezământul Cultural Ion C. Brătianu, XLI, *Vintilă Brătianu. Scrieri și cuvântări*, publicate de G. Marinescu, director al Așezământului și C. Grecescu, asistent universitar, vol. II, (februarie 1907 – noiembrie 1911), București, Imprimeriile Independența, 1938, p. X.

⁷ Așezământul Cultural Ion C. Brătianu XLVIII, G. Marinescu, C. Grecescu, *op.cit.*, p. IX.

⁸ Maria Regina României, *Jurnal de război: 1916-1917. Precedat de însemnări din 1910-1916*, Traducere din engleză de Anca Bărbulescu, Ediție îngrijită și prefață de Lucian Boia, București, Editura Humanitas, 2014p. 411.

⁹ *Ibidem*, p. 394, nota de la Iași, de miercuri, 15/28 martie/3 aprilie 1917.

¹⁰ *Ibidem*, p. 394, nota de la Iași, de marți, 21 martie 1917.

spitale unde împărțea alimente, haine etc¹¹. Înduioșată fiind la rândul său de reacția oamenilor, Regina și-a notat în *Memorii*: „Merită să scriu pentru ei, sunt atât de recunoscători”¹². În același timp era îndurerată să audă critici despre principele Carol pentru că se lăsase convins cu greu să meargă pe front, în mijlocul soldaților¹³; i se reproșa că nu era „suficient de muncitor”, deși Regina încercase „din răspuțeri” să-l determine „să-și facă datoria”¹⁴. Peste toate acestea se suprapuneau veștile îngrijorătoare venite din Rusia, unde anarhia începea să domine pe fondul revoluției bolșevice¹⁵.

Astfel, prin autoritatea funcției și a persoanei sale, Regele Ferdinand a sporit încrederea soldaților în promisiunea de împrumut, care au înțeles că nu era o simplă declarație populistă emisă de politicianii dintr-o tabără sau alta, după cum singuri recunoșteau că se petreceau faptele: „...fiecare partid, odată la putere, uita toate angajamentele luate în opoziție și continua cu alți oameni greșelile guvernului pe care îl înlocuia”¹⁶. Regina Maria a surprins în *Jurnalul* său episodul comunicării veștii de împrumut:

„Nando s-a întors de pe front foarte mulțumit. A petrecut acolo două zile pline cu folos. A ținut trupelor un discurs despre plata de după război, spunând că trebuie să li se dea pământ mai mult, ca recompensă că și-au apărat țara atât de bine”¹⁷.

Vizita regală din zilele de 22 și 23 martie 1917, la școlile militare și spitalele cu bolnavi de tifos, precum și pe frontul Armatei a II-a române, fusese primită cu entuziasm și a fost descrisă pe larg în Monitorul Oficial din 26 martie /8 aprilie 1917. În istorie a rămas drept Proclamația Regelui Ferdinand de la

¹¹ *Ibidem*, p. 386, nota de la Iași, de miercuri, 8/21 martie 1917.

¹² *Ibidem*, p. 389, nota de la Iași, de vineri, 10/23 martie 1917.

¹³ *Ibidem*, p. 388.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*, p. 394, nota de la Iași, de miercuri, 15/28 martie 1917.

¹⁶ Constantin Argetoianu, *Memorii pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri. Volumele I-II. Părțile I-IV. 1871-1916*, Ediția a II-a, revăzută și întregită de Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 2008, p. 228.

¹⁷ Maria Regina României, *op.cit.*, p. 407- 411, însemnarea de la Iași, din data de vineri, 24 martie/6 aprilie 1917.

Răcăciuni, ca un moment cheie al împrăștiării țăranilor și realizării votului universal:

„Vouă, fiilor de țărani, care ați apărât cu brațul vostru pământul unde v-ați născut, unde ați crescut, vă spun Eu, Regele vostru, că pe lângă răsplata cea mare a izbânzii care vă asigură fiecăruia recunoștința neamului nostru întreg, ați câștigat totodată dreptul a stăpâni într-o măsură mai largă pământul pentru care v-ați luptat. – Vi se va da pământ. – Eu, Regele vostru, voi fi întâiul a da pilda, vi se va da și o largă participare la treburile Statului.

Arătați-vă, scumpii Mei ostași, demni de încrederea ce Țara și Regele vostru pun în voi și îndepliniți-vă ca până acum datoriile voastre cu sfințenie.

Să trăiască scumpa Noastră Țară și viteaza ei armată, nădejdea și fala ei”¹⁸.

Preocupările de ordin tactic ale Regelui și ale frunțașilor liberali în adoptarea legilor agrare și electorale veneau ca reacție la adresa conservatorilor, care aveau viziuni diferite față de reformele structurale ale societății. Ion G. Duca a sintetizat optica acestora, văzută din perspectiva liberală, printr-o referire la Nicolae Filipescu, voce marcantă a Partidului Conservator, om politic care încetase din viață la 30 septembrie 1916: „Filipescu era apostolul convins al colegiilor restrânse, când votul universal triumfa; Filipescu era apărătorul îndărătnic al proprietății mari, în ajunul zilei în care exproprierea era chemată să prefacă din temelie așezământul nostru agrar și social”¹⁹.

Prin relansarea promisiunii de împrăștiare și vot, fără vreo înțelegere prealabilă cu politicienii, Regele „îi dăduse o puternică mână de ajutor” lui Ion I.C. Brățianu, conducătorul guvernului, în lupta cu conservatorii. Ion G. Duca relatează în *Memoriile* sale cronologia punerii în fapt a discuțiilor mai vechi despre înfăptuirea celor două mari reforme democratice²⁰.

Parlamentul refugiat la Iași fusese ales în anul 1914 cu mandatul de a elabora și vota cele două legi, cea a votului obștesc și a expropriării marilor

¹⁸ M.O., Nr. 301, duminică 26 martie /8 aprilie 1917, *Vizita Majestății Sale Regelui Ferdinand I al României, în zilele de 22 și 23 martie 1917, pe frontul Armatei a II-a române*, p. 8182-8183.

¹⁹ I.G. Duca, *Amintiri politice*, München, Colecția „Memorii și mărturii” Jon Dumitru Verlag, 1981, vol. II, p. 42.

²⁰ *Ibidem*, p. 162.

moșii, în vederea împrumutării țăranilor. Ideea ca reiterarea respectivelor legi să se facă la mijlocul lunii martie 1917 îi revenise lui Vasile Morțun, președintele Camerei Deputaților, liberal ce își începuse activitatea ca socialist. Ion I.C. Brătianu se interesa prin intermediul lui Morțun, care locuia la țară, despre starea de spirit din interiorul Moldovei. Spre liniștirea tuturor, indisciplina din rândul trupelor rusești, provocată de izbucnirea revoluției, nu avea ecou în satele românești, dimpotrivă printre civilii de la sate și de la orașe domnea aceeași neîncredere și „surdă ostilitate” în ruși, doar în unele cercuri ale intelectualilor se răspândise credința că o Rusie constituțională ar fi fost „mai dreaptă cu noi” decât Rusia Țaristă²¹. Totuși Morțun găsea prielnic momentul anunțării legilor, prin faptul că s-ar fi arătat o comunitate de idei între România și noua Rusie, care ar fi avut și efecte benefice asupra colaborării militare dintre cele două state. În privința politicii interne, argumentul era că vor fi fost mai ușor de înduplecat politicienii conservatori, prinși între considerațiile externe și entuziasmul ce ar fi cuprins armata²². Însuși Duca întrevăzuse în succesiunea acelor fapte ceva „teatral”, dar recunoaștea că ideea s-a dovedit a fi bună. Ion I.C. Brătianu a fost încântat, însă voia să mai chibzuiască răspunsul decisiv. În următoarele două-trei zile, Ion I.C. Brătianu s-a consultat cu Vintilă Brătianu, Alecu Constantinescu, Mihail Pherekide, Emil Costinescu, pare-se și cu George Mârzescu, desigur și cu Dinu Brătianu. Mai departe, urma ca principalii frunțași ai partidului, adică Ion G. Duca și Vintilă Brătianu, să-i convingă pe ceilalți deputați și senatori. Alecu Constantinescu a fost delegat să sondeze părerile lui Take Ionescu, iar Ion G. Duca pe cele ale lui Nicolae Iorga. Acesta nu a avut de formulat nicio obiecție, doar ca Ion I.C. Brătianu să-l solicite personal. Take Ionescu, „conservator prin accident, nu prin convingere”, înțelegea nevoia reformelor, însă era prizonierul elementelor reacționare din Partidul Conservator²³. A existat și categoria celor „violent ostili” reformelor: Mihail G. Cantacuzino și Dimitrie A. Greceanu din interiorul guvernului, precum și Nistor Cincu, Pavel Brătășanu și Ion Argetoianu. Ion I.C. Brătianu l-a pus la curent pe Rege despre intenția de a grăbi înlăptuirea reformelor, fără să facă vreo înțelegere. A urmat discursul regal, spre entuziasmul majorității și consternarea

²¹ *Ibidem*, p. 163.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*.

conservatorilor. La redactarea mesajului ajutase Barbu Știrbey, care, la rândul său, se temea ca Alexandru Averescu, care începuse să își organizeze un partid politic, pe care și-l dorea după încheierea ostilităților înlocuitorul partidelor istorice, să nu încerce organizarea unor agitații pe front, împotriva reformelor²⁴.

Negocierile au fost aprinse, deoarece era vizată exproprierea unei suprafețe considerabile, cuprinse între 1-4 milioane de hectare de pământ. Cu legea electorală parlamentarii au fost de acord mai repede²⁵.

După Primul Război Mondial, când țara fusese cuprinsă de dificultăți economice și sociale, politicienii au fost obligați să asigure o funcționare eficientă a noii organizări statale a României Mari.

Angajamentele mai vechi au început să se concretizeze. Astfel, în Monitorul Oficial din 17 iulie 1921, s-a publicat, în urma votării de către Parlament și sancționarea de către Regele Ferdinand, *Legea pentru Reforma Agrară din Oltenia, Muntenia, Moldova și Dobrogea (din Vechiul Regat)*. La Art. 1 se specifica importanța națională a chestiunii:

„Se expropriază pentru cauză de utilitate națională proprietățile rurale, în măsura și condițiunile cuprinse în legea de față, în scopul de a spori întinderea proprietății rurale țărănești, de a înființa pășuni comunale, precum și pentru scopuri de interes general, economic și cultural. Pământul cultivabil din raza comunelor urbane este considerat ca proprietate rurală din punctul de vedere al legii de expropriere”²⁶.

S-a continuat în 26 noiembrie 1921 cu *Regulamentul Legii Agrare pentru Bucovina*²⁷.

Prin Constituția din 1923, a fost confirmat dreptul la așa-numitul vot „universal”, accesibil și țăranilor, conform Art. 68:

„Toți cetățenii Români de la vârsta de 40 ani împliniți aleg, pe circumscripții electorale care nu pot fi mai mari decât județul, prin vot

²⁴ *Ibidem*, p. 165.

²⁵ *Ibidem*, p. 166.

²⁶ M.O., Nr. 82, duminică 17 iulie 1921, *Legea pentru Reforma Agrară din Oltenia, Muntenia, Moldova și Dobrogea (din Vechiul Regat)*, p. 3054-3076.

²⁷ *Idem*, Nr. 192, sâmbătă 26 noiembrie 1921, *Regulamentul Legii Agrare pentru Bucovina*, p. 8108-8127.

obligator, egal, direct și secret, un număr de senatori. Numărul senatorilor de ales în fiecare circumscripție, care nu poate fi mai mare decât un județ, se stabilește de legea electorală, proporțional cu populația”²⁸.

Pentru Camera Deputaților votau cetățenii români, de sex masculin, cu vârsta de peste 21 de ani²⁹.

Dincolo de tacticile referitoare la momentul optim, drumul găsirii unei formule legislative viabile fusese anevoios. Politicienii înșiși au recunoscut faptul că necesitatea adoptării de măsuri pentru ameliorarea traiului țăranilor apăruse în mod acut în toiul crizelor politice, precum acelea din anii 1900, 1907 și 1913³⁰.

Vintilă Brătianu s-a preocupat în mod special de rezolvarea acestei problematici, iar luările sale de poziție relevă atât cunoștințele teoretice și temeinica documentare a subiectului, dar, mai ales, indică măsurile concrete propuse pentru îmbunătățirea stării materiale și culturale a țăranilor. Evoluția sa politică a fost în directă relație cu cea a Partidului Liberal, la a cărui înființare contribuise decisiv tatăl, Ion C. Brătianu, revoluționarul de la 1848, care se bucurase de împlinirea unuia dintre obiective – cucerirea Independenței de Stat a României la 1877, iar Vintilă Brătianu, împreună cu frații săi – ilustrul Ion I.C. Brătianu și Constantin I.C. Brătianu –, se străduise să continue opera înaintașului lor, realizând România Mare. Contemporanii i-au relevat lui Vintilă Brătianu calitățile de „muncitor neîntrecut”, „patriot adevărat” și performanța de a fi fost un „om de acțiune de mare anvergură” și, în plus, faptul mai rar pentru un politician de a nu fi avut camarilă³¹. Totodată, reușise să își întâmpine colaboratorii într-un mod „apropiat, prietenesc, natural și fără niciun

²⁸ M.O., Nr. 282, 29 martie 1923, *Constituțiune, Secțiunea II, Despre Senat*, p. 13323.

²⁹ Bogdan Murgescu, Andrei Florin Sora, *România Mare votează: alegerile parlamentare din 1919 la „frul ierbii”*, în „Sfera Politicii”, Nr. 3-4 (201-202) /2019, p. 4.

³⁰ Vintilă Brătianu, *Crize de Stat: 1901, 1907, 1913*, București, în Biblioteca Politică, vol. I, Institutul de arte grafice Flacăra, 1913, p. 3.

³¹ Dr. G. D. Creangă, „Vintilă Brătianu – om de finanțe”, în vol. *Așezământul Cultural Ion C. Brătianu, XXXII, Vieața și opera lui Vintilă I.C. Brătianu văzute de prietenii și colaboratorii săi*, București, Imprimeriile Independența, 1936, p. 84, 87.

protocol”³². Honoriu Bănescu, coleg de partid, își amintea că în evaluările sale, Vintilă Brătianu punea o singură întrebare: „Țara și neamul românesc pot câștiga din soluția care se propunea?”³³

Frații Brătianu își începuseră cariera în jurul vârstei de 30 de ani, când odată chemați „în serviciul neamului”, aduseseră cu ei „înțelegere și siguranță”, „prestigiu și autoritate”, dar mai ales „putere de sacrificiu și răspundere de stat”. Despre Vintilă Brătianu cunoscuții au considerat că a devenit politician „preponderent” către vârsta de 50 de ani³⁴.

Însă de îndată ce a intrat în politică, s-a impus prin ideile expuse în paginile ziarului „Voința Națională”, începând cu anul 1900, gândirea de finanțist asigurându-i distanțarea de abordări demagogice:

„Vrem o industrie și o agricultură națională? Vrem să dezvoltăm bogățiile pământului românesc și ale poporului său, utilizând și în parte capitalurile străine sau numai să deschidem debușeuri pentru aceștia, făcându-și beneficii, să îngenunche pentru totdeauna viitorul țării noastre?”³⁵

În tratarea chestiunii țărănești, Vintilă Brătianu a pornit de la premiza că țăranii reprezintă cea mai importantă verigă din întreg sistemul agricol, îmbunătățirea nivelului lor de trai devenind o chestiune de importanță strategică, iar nu de dispută între partidele politice.

Asupra acestui aspect, politicienii din ambele tabere politice cădeau de acord. Constantin Argetoianu, spre exemplu, afirma, în același ton în *Memorii* că „singura temelie pe care se poate ridica Statul român este agricultura”³⁶.

De la tribuna Parlamentului, cu fiecare ocazie pe care o avea, Vintilă Brătianu sublinia rolul economic și social al clasei țărănești:

³² Honoriu Bănescu, „Vintilă Brătianu în timpul războiului de întregire”, în *op.cit.*, p. 333.

³³ *Ibidem*, p. 334.

³⁴ G-ral. Scarlat Panaitescu, „Vintilă Brătianu și Basarabia”, în *op.cit.*, p. 353-354.

³⁵ Așezământul cultural Ion C. Brătianu, XXXVII, *Vintilă I.C. Brătianu. Scrieri și cuvântări*, publicate de G. Marinescu, director al Așezământului și C. Grecescu, asistent universitar, vol. I (1 iunie 1899 – 31 decembrie 1906), București, Imprimeriile Independența, 1937, p. 107, *Capitalurile streine și afacerea Hallier*, Florica, 5 martie 1900, cf. „Voința Națională” (1900, Nr. 4522).

³⁶ Constantin Argetoianu, *op.cit.*, p. 233.

„Dar cred că asupra acestui punct nu trebuie să insist, ci suntem cu toții de acord că țăranul nu trebuie decât să-l îndrumăm bine; este în situația aurului din stânca pe care, viind apa, îl desagregă, îl roade, îl duce la vale, îl amestecă cu nămol și cu nisip, în urmă vine lucrătorul abil, îl spală și-l trece prin sită și aurul rămâne la fund tot așa de curat ca și mai înainte.

Tot așa e și cu țăranul nostru. Poate că el să aibă umile defecte. Să pară rutinar; câteodată chiar necorect în anumite relațiuni, dar acel care a trăit la țară știe cine le-au dat exemple. Nu numai străinii cari au fost în țară, dar și proprietarii și arendașii. (Aplauze)”³⁷.

Ca soluție în stimularea producției agricole a contribuit la elaborarea legislației bancare și pentru consolidarea sistemului băncilor populare, elogiind astfel rolul lui Spiru Haret în înființarea celor 800 de bănci existente la acea dată în mediul rural, devenite fiabile prin adecvarea măsurilor de popularizare a proiectului:

„A fost d. Haret, ajutat de povățuitori buni, pe care i-a trimis în țară și care cu vorba, ca apostolii, au putut să înființeze aceste 800 de bănci în Țara Românească.

Aceasta este proba cea mai bună că țăranul pricepe un lucru care e la nivelul lui de pricepere și un lucru bine ticluit”³⁸.

În acea luare de poziție în Camera Deputaților, de la 11 martie 1903, trecând în revistă avantajele și limitele legii împroprietăririi țăranilor, din anul 1864, Vintilă Brătianu amintea importanța strategică a actualizării și îmbunătățirii sistemului legislației agrare, cu accent pe segmentul bancar, în funcție de necesitățile țării la momentul respectiv și mai mult decât atât, a nevoii acordării atenției în privința îndrumării oamenilor în spiritul legii, iar nu să fie opriți la litera ei:

³⁷ Așezământul cultural Ion C. Brătianu, XXXVII, *Vintilă I.C. Brătianu. Scrieri și cuvântări*, publicate de G. Marinescu, director al Așezământului și C. Grecescu, asistent universitar, vol. I..., *Capitalurile streine și afacerea Hallier, Florica, 5 martie 1900*, p. 121.

³⁸ *Ibidem*.

„Chestiunea aceasta este nu numai o chestiune financiară, ea depășește această limită, este o chestiune socială, voi spune mai mult și sunt sigur că nu ne veți contrazice, este o chestiune adevărat națională. Atunci când țăranul va avea credit la dispoziția lui și îl va întrebuința bine, cred că vom face din această țară o țară cum merită să fie”³⁹.

Spre a-și consolida afirmațiile, a prezentat cazul Italiei, care în douăzeci de ani se transformase radical, considerând exemplul italian mai apropiat de situația României în privința stadiului de dezvoltare economică, a realităților sociale, inclusiv a caracterului poporului: „Cine a ridicat starea economică a Italiei? Au ridicat-o băncile populare, care astăzi sunt unele din cele mai bine organizate și mai puternice din toată Europa”⁴⁰. Modelul italian consta în legătura strânsă între casele de economie (banca populară), care dădea creditul, catedra ambulantă (un profesor atașat la fiecare bancă) care dădea sfaturi și sindicatul agricol, care procura mașinile, semințele și îngrășămintele chimice prescrise de profesorul ambulant. Tot acele bănci, prin creditul creat, încurajau și „cooperățiunea de vânzare”⁴¹.

În 12 martie 1903, de la tribuna Camerei Deputaților, în continuarea preocupărilor sale față de soarta oamenilor de sate și realizarea unei dezvoltări echitabile, unitare și simultane între sate și orașe, a readus în discuție proiectul băncilor populare, cu îmbunătățirile necesare: stabilirea unui control al băncilor populare, coordonarea legislativă pentru constituirea acestora, înlesnirea formalităților pentru urmărirea creanțelor și înființarea unei bănci centrale care să asigure flexibilitate sistemului și îndrumarea filialelor⁴². Vintilă Brătianu a accentuat importanța educării și încurajării țăranilor pentru a se folosi de aceste servicii bancare, căci din interpretarea datelor referitoare la sumele depuse pe cap de locuitor se constata nu neapărat o discrepanță între orășeni și săteni, cât mai ales o diferențiere socială; chiar și la sate cei care depuneau bani la bănci erau proprietarii de pământuri sau arendașii, iar nu țăranii⁴³. Casa de Economii nu era potrivită pentru capitalizarea economiilor micilor cultivatori: prin

³⁹ *Ibidem*, p. 123.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 122.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Ibidem*, p. 109.

⁴³ *Ibidem*, p. 110.

dobânda demotivantă, de numai 5 %, comparativ cu 10-20 % ori chiar 100 % față de concurență; necesitatea intermedierei birocratice – percepătorul tăia chitanța care să constate depunerea; restituirea cu întârziere a economiilor.

Cunoscător al domeniului bancar intern și internațional, prin comparație cu sistemul francez și italian, dar și al realităților satului românesc, politicianul considera că ar fi fost un important act social preluarea unora dintre atribuțiile Casei de economii de către băncile populare, dând astfel posibilitatea țăranilor să-și economisească și cele mai mici sume: „Atunci țăranii vor avea la îndemână mijlocul de a depune economiile lor de 50 de bani sau 1 leu, nu vor mai fi tentați să-i ducă la cârciumă banii păstrați în chimir, ci se vor grăbi să-i depună la aceste case de economie⁴⁴”.

Într-o situație asemănătoare se afla și instituția Creditul Agricol, înființată în anul 1892, care, deși fusese în timp transformată dintr-o casă locală, privată, în instituție de stat, nu corespundea nici aceasta nevoilor, de la acea vreme, ale țăranilor. Valoarea noilor împrumuturi acordate în anul 1900-1901 era de doar 5 %, restul fiind împrumuturi reînnoite, fără să fi fost extins accesul la servicii bancare și pentru alte categorii rurale⁴⁵. Legea financiară de la 1891, prin centralizarea operațiilor în administrațiile financiare județene, îndepărtase și mai mult accesul țăranilor la credite agricole, obținute de altfel tot prin proceduri birocratice anevoioase. Astfel, creditul devenea indisponibil atât pentru cazurile de urgență, de exemplu moarte sau boală în familie, fiind necesară cel puțin o săptămână pentru ridicarea banilor, dar și pentru necesitățile muncii, precum cumpărarea de vite sau unelte, deoarece era urmat de amanetarea averii⁴⁶.

Rolul statului, în acest caz de o gravitate apreciabilă pentru dezvoltarea economică și socială, se impunea să fie prevăzător, astfel ca prin măsurile luate să evite alte dificultăți, dar să creeze și mijloacele optime de punere în aplicare a legilor emise:

⁴⁴ *Ibidem*, p. 111.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 112-113.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 113-114.

„Mai cu seamă când țăranul este în loc, trebuie să nu se piardă niciun minut, niciun ban, fiindcă el este și foarte sărac și într-o situație culturală inferioară față de semenii lui din alte țări.

Măsurile într-adevăr eficace, ca cele luate prin legea de față, sunt chemate să transforme repede și cu putere o situație nenorocită; dar tocmai violența cu care această transformare se produce”⁴⁷.

Tânărul deputat își argumentează discursul cu date culese din teritoriu pentru perioada 1893-1901 și prin analogie socotea că în scurt timp putea fi posibilă înființarea a 2.900 de bănci în toate comunele rurale din Țara Românească, „cu un capital dacă nu foarte mare, dar suficient”⁴⁸. Bazându-se pe datele provenite din cele 700 de bănci existente, preconiza că rezerva totală ar fi fost de 50. 000.000 de lei. Creditul agricol urma să pună la dispoziția sătenilor încă 20 de milioane de lei din fondurile proprii și alte 3 milioane de la Banca Națională, conform legii speciale. Fiind o discuție în Camera Deputaților, Emil Costinescu a intervenit, adăugând posibilitatea măririi creditului cu încă 20 de milioane de lei. Vintilă Brățianu era încrezător că într-o perioadă de 5 ani urma să fie pusă la dispoziția sătenilor o sumă cuprinsă între 70 și 100 de milioane de lei, în comparație cu cele 23 de milioane la data respectivă, și acelea provenite de la Creditul agricol, în condițiile greoaie ce fuseseră amintite.

„Care va fi efectul acestei mane cerești asupra țăranilor? Primul efect va fi să umple golul cel mare care există în casa săteanului astăzi; pe urmă să scadă dobânda banilor.

De aici în 4, 5 ani, țăranul care plătește azi 2 lei la pol pe lună, adică 120 lei la sută, are să găsească banii în comuna lui cu 5-6 lei suta.

După ce va plăti datoriile de la cârciumă și cămătar. Are să-și cumpere boi, plug etc. Pe urmă ce-o să facă cu acești bani care îi vin gratis, fără dobândă? Dacă nu va avea alte trebuințe, va fi împins să facă cheltuieli de lux... căci și țăranii când se îmbogățesc ca și oamenii de la oraș, sunt împinși să cumpere alte lucruri în afară de trebuințele neapărate”⁴⁹.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 114.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 114.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 117.

Simularea urmărea adoptarea unei legislații cât mai folositoare agricultorilor, care, pe lângă capital, aveau nevoie și de instrucție pentru sporirea productivității. Vintilă Brătianu dă exemplul pășunilor, lăsate la o parte prin legea din 1864, ceea ce dusesse la o adevărată speculă pentru obținerea lor. De asemenea, cultivarea viței-de-vie impunea condiții specifice. Chiar și cerealele nu puteau semănate la întâmplare, fiind necesară alternarea culturilor, apărarea de paraziți, selectarea semințelor, școlarizarea producătorilor, angajarea de mecanici etc⁵⁰. Accentuează rolul de îndrumare al Statului față de țărani, apreciind că pentru o mai bună organizare și eficientizare a muncii, Asociațiile de țărani îi puteau îndruma pe țărani în privința cheltuirii banilor și obținerii creditelor, precum și a vinderii produselor⁵¹.

La începutul anului 1907, disputele politice s-au întetit. În guvernul conservator prezidat de G.C. Cantacuzino, ascensiunea fostului liberal Take Ionescu nu era agreată de vechii conservatori. Nici opoziția liberală nu era de acord cu principiile sale economice referitoare la introducerea capitalului străin în economia țării⁵².

Petre Carp, șeful junimiștilor conservatori, nefiind de acord cu învoielile agricole legiferate de Partidul Liberal, considerându-le o atingere a drepturilor marilor proprietari, a protestat în calitate de președinte al Societății agrare printr-o circulară din 28 martie 1907. Ca reacție, Vintilă Brătianu și-a dat demisia din Societate, nevoind să se solidarizeze cu părerile lui Petre Carp, judecând după interesele statului: „conștiința interesului superior al statului să se manifeste mai întâi și mai puternic la cei mai luminați și la cei cari își dau seama cât de legată este de interesul lor propriu, pacea și înfrățirea în stat”⁵³.

Pe acest fond, în Moldova, au izbucnit la sfârșitul lunii februarie 1907 răscoalele țărănești. Regele Carol I, dându-și seama de iminența pericolului, a chemat la guvern cabinetul D. A. Sturdza, cu Ion I. C. Brătianu la interne, în ziua 12 martie 1907⁵⁴.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 118-119.

⁵¹ *Ibidem*, p. 120.

⁵² George Marinescu, „Introducere” la Așezământul Cultural Ion C. Brătianu, XLI, *Vintilă Brătianu. Scrieri și cuvântări*, publicate de G. Marinescu, director al Așezământului și C. Grecescu, asistent universitar, vol. II..., p. I.

⁵³ *Ibidem*, p. VII, cf. „Secolul”, 1907, Nr. 22888, p. 7 -8.

⁵⁴ *Ibidem*, p. VI.

În articolul *Campania electorală. Condițiile normale ale luptei*, din 6 mai 1907, publicat în „Voința Națională”, Vintilă Brătianu analizează cu discernământ cauzele și consecințele răscoalelor, acele „nenorocite evenimente”, „unul din momentele cele mai critice ale vieții noastre de stat”, conștient fiind că rezolvarea chestiunii nu se poate rezuma la măsuri represive sau soluții superficiale⁵⁵.

„Masa cea mare a poporului, toți cei pe cari îi numim «cei mici» s-au crezut într-atât de nedreptățiți încât s-au desolidarizat de interesele noastre de stat. Deodată cu o stare materială proastă, ce cunoșteam și căreia îi căutam leacul, a apărut, în toată goliciunea ei, o stare sufletească ce ne-a silit, pentru scăparea existenței noastre de stat, să o stăpânim sub presiunea armatei, acolo unde ea luase un caracter mai violent”⁵⁶.

„În același timp, ar fi o copilărie să presupunem că în două săptămâni de represiuni s-a putut vindeca acea rană adâncă, pe care răscoalele au arătat-o. Cauza ei dăinuiește de prea mult timp, violența răscoalelor a fost prea mare, pentru ca să ne închipuim că putem iarăși relua mersul nostru fără grijă de astă dată”⁵⁷.

Într-un asemenea context primejdios, soluțiile care se cereau imediat erau o bună administrare a țării o legislație adecvată, altfel s-ar fi adâncit prăpastia între conducătorii statului și masa cea mare a poporului⁵⁸.

„Partidul Liberal, venit luni 12 martie (1907) la guvern, în mai puțin de o săptămână pacifică țara. (...) Dacă această liniște nu se dobânda așa repede și nu se dispunea de armata din Moldova, nu se știe dacă organizarea actuală de stat mai exista azi, și dacă / Capitala țării, de acolo de unde plecau măsurile de liniștire, nu devenea teatrul unui războiu civil”⁵⁹.

Ales în funcția de primar al Capitalei, după încetarea răscoalei, își va consolida poziția politică prin rezultatele edilitare, grație spiritului gospodăresc

⁵⁵ *Ibidem*, p. 8, cf. Vintilă Brătianu, *Campania electorală. Condițiile normale ale luptei*, în „Voința Națională”, 6 mai 1907, Nr. 8536.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 9.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 9.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 10.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 12.

și punerii în aplicare a elementelor urbanistice observate în orașele europene vizitate⁶⁰, precum și prin câștigarea unui proces legat de chestiunea tramvaielor, în anul 1912, de înlăturare a capitalurilor străine din organizarea comunei Bucureștilor, pe motiv că băncile autohtone dețineau importante depozite ce așteptau să fie valorificate, precum și specialiștii necesari⁶¹.

În același timp, Vintilă Brătianu va fi unul dintre promotorii marilor reforme agrare concepute de Partidul Liberal în iarna lui 1907 și primăvara 1908, respectiv legea învoielilor agricole, legea casei rurale și legea islazurilor comunale, văzând în acestea rezolvarea crizei politice și instaurarea păcii sociale: „Proprietatea trebuie să-și păstreze rolul său social și să nu fie, cum au recunoscut-o cu toții, c-a fost în multe cazuri, un mijloc de speculă și asuprire. După cum foarte bine s-a zis: dreptatea pentru cei mici este siguranța pentru cei mari”⁶².

În sesiunea parlamentară din toamna anului 1907 îl vom regăsi în calitatea de raportor al legii Casei rurale, una dintre instituțiile financiare cele mai echilibrate care au favorizat cumpărarea pământului de către țărani⁶³. Casa Rurală fusese înscrisă în Manifestul Partidului Liberal din 13 martie 1907 ca o instituție menită să înlătore specularea muncii agricole. Era văzută ca o instituție independentă, însă cu participarea și controlul statului. Primul proiect pentru înființarea Casei Rurale data din 1887, completat în 1892. Oferea posibilitatea parcelării moșiilor mari cu înlesniri la obținerea creditelor financiare și prin arendarea către obștile satești a moșiilor statului, înlăturând intermediarii care exploatau munca țăranilor, dar sporind și responsabilizarea țăranilor, în sensul în care statul nu împărțea pământ gratis. Pe lângă Băncile populare, Casa Rurală trebuia să găsească ajutor în școala rurală⁶⁴.

⁶⁰ *Ibidem*, p. VII.

⁶¹ Așezământul Cultural Ion C. Brătianu, XLVIII, *Vintilă Brătianu. Scrieri și cuvântări*, publicate de G. Marinescu, director al Așezământului și C. Grecescu, asistent universitar, vol. III..., p. V.

⁶² Idem, vol. II, p. 16, cf. Vintilă Brătianu, *Campania electorală. Liberalii și proprietatea*, „Voința Națională”, nr. 6589, p. 1.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 54-64, cf. Vintilă Brătianu, *Casa Rurală. Raport*, în „Dezbateri parlamentare, Camera, 1 februarie 1908, p. 433-437.

După moartea lui Eugeniu Carada în februarie 1911, Vintilă Brătianu a fost ales director al Băncii Naționale a României⁶⁵. Totodată, a fost creată Banca Românească, al cărei plan a fost conceput de către Vintilă Brătianu împreună cu Take Protopopescu. Vintilă Brătianu a fost administrator din 1911, apoi administrator delegat din 1912, până în august 1916 și după război, până în 1921. În 1926 a fost ales președintele consiliului de administrație, până în 1927, când a devenit prim-ministru. În perioada războiului, Banca Românească a rezistat dificultăților, dând credite agriculturii, comerțului și industriei autohtone. După realizarea României Mari, principala activitate a băncii a fost de „naționalizare a industriei”⁶⁶.

În același an, 1911 Vintilă Brătianu a înființat și condus Cercul de studii al Partidului Național Liberal. Ideea și liniile directoare ale acestuia au fost discutate și stabilite împreună cu Ion I.C. Brătianu și Ion G. Duca. Cercul avea scopul principal de a dezbate și de a populariza în rândul cetățenilor ideile principale ale noii viziuni a Partidului Național Liberal, după preluarea conducerii sale de către Ion I. C. Brătianu. Astfel aveau să fie dezbătute idei ca: unitatea națională, reforma sistemului electoral, exproprierea moșiilor și împrumutarea țărănilor, dezvoltarea economică „prin noi înșine”⁶⁷, „consolidarea sufletească a României Mari și Noi”, asigurarea viitorului, a prestigiului național prin „propășirea culturală”⁶⁸.

„Dar și progresul nostru cultural trebuie să-l înțelegem azi într-un sens mult mai larg. Trebuie școală și primară, și secundară și profesională de fete și băieți, trebuie și învățământ superior care să formeze corpul necesar învățământului sporit și întărit și corpul de specialiști ce va cere din ce în ce mai mult viața publică și privată de tot felul. (..)

Cultura poate trăi în câteva genii de elită, printru a produce însă efectele depline datorită lor, trebuie ca aceste genii să găsească un nivel

⁶⁵ *Ibidem*, p. X.

⁶⁶ *Idem*, vol. III, P. IX.

⁶⁷ Constantin D. Dimitriu, „Vintilă Brătianu întemeietorul Cercului de studii al Partidului Național Liberal”, în *Vieța și opera lui Vintilă I. C. Brătianu*, Așezământul cultural Ion C. Brătianu, București, Imprimeria Independența, 1936, p. 207-212.

⁶⁸ Vintilă Brătianu, *Rolul Cercului de Studii al unui Partid de Guvernământ, Conferință ținută de d-l. Vintilă Brătianu la Cercul de Studii al Partidului Național Liberal în ziua de 17 noiembrie 1926*, București, Imprimeriile Independența, 1926, p. 3-15.

general cultural, o temelie largă pentru ca destoinicia de tot felul să se poată pune în valoare ei adevărată”⁶⁹.

Pentru fiecare domeniu de activitate, de la agricultură, industrie, economia forestieră, organizarea socială, codurile juridice și legea presei; apărarea națională, minoritățile, politica externă și preocuparea morală sunt trasate obiectivele și planul de lucru, în cadrul Cercului de Studii⁷⁰.

Constantin Argetoianu a apreciat rolul important al Cercului liberal în pregătirea legilor și reformelor Guvernului Brătianu, misiune pe care Cercul conservator, înființat de către Nicolae Filipescu, nu reușise să o îndeplinească⁷¹.

La izbucnirea Războaielor Balcanice, în 23 septembrie 1912, liberalii erau în opoziție, dar, în ianuarie 1913, au fost rechemati la formarea guvernului, după ce Ion I.C. Brătianu, printr-o scrisoare deschisă afirmase, când discuțiile diplomatice de la Londra erau în dificultate, că „în niciun caz nu putem fi învinși fără bătaie”. Atât Ion I. C. Brătianu, cât și Vintilă Brătianu au luat parte la campanie, în calitate de ofițeri de artilerie. Ambii vor folosi scurta experiență în Primul Război Mondial⁷².

În timpul tratativelor Păcii de la București, din iulie 1913, Ion I.C. Brătianu a trimis soldaților români, în Bulgaria, pe câmpul de luptă, Proclamația către Țară, ca o avanpremieră a Declarației Regelui de la Răcăciuni din 1917, prin care cerea exproprierea marilor moșii, împrumutarea țăranilor fără pământ și vot universal⁷³. La Congresul Partidului Liberal din octombrie 1913 au fost aprobate în unanimitate reformele anunțate de Ion I.C. Brătianu în proclamația sa⁷⁴. Vintilă Brătianu a susținut în presă și Parlament înfăptuirea reformelor, căutând să arate greșelile conservatorilor, apoi să indice obiectivele liberale pentru încurajarea agriculturii și activitatea colegiului unic⁷⁵.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 5.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 3-15.

⁷¹ Constantin Argetoianu, *op.cit.*, p. 268-269.

⁷² Așezământul Cultural Ion C. Brătianu, XLVIII, *Vintilă Brătianu. Scrieri și cuvântări*, publicate de G. Marinescu, director al Așezământului și C. Grecescu, asistent universitar, vol. III., p. V, VI.

⁷³ *Ibidem*, p. VII.

⁷⁴ *Ibidem*.

⁷⁵ *Ibidem*.

Invocând Războiul cel Mare și „timpurile de puternică zdruncinare și transformare” pe care le-a adus, Vintilă Brătianu consideră că este nevoie ca solidaritatea demonstrată pe câmpul de luptă să se prelungească și în activitatea cotidiană, ca o consecință a acelor sacrificii și pentru „un mers normal al societății”⁷⁶. Mai mult decât atât, această etapă istorică de consolidare a României Mari se putea realiza printr-o puternică solidaritate națională și cetățenească, care să suplinească tranziția spre unificarea conștiinței naționale asigurate prin consolidarea conștiinței cetățenești derivate din votul obștesc⁷⁷.

Într-o Conferință desfășurată în iunie 1920, la Clubul Liberal, Vintilă Brătianu se întreba – ținând cont de noul context clădit prin înfăptuirea României Mari și prin acordarea „votului obștesc” țăranilor – „Ce trebuie să fie în viitor activitatea politică?”⁷⁸ Vintilă Brătianu milita practic pentru un activism politic, se aștepta la implicare din partea cetățenilor, iar din partea politicienilor să acorde oamenilor ajutor să înțeleagă mecanismele politice, precum și la măsuri care să vină în întâmpinarea nevoilor acestora.

„În mod periodic votul obștesc și obligator silește pe toți cetățenii majori să dea părerea lor asupra conducerii societății. Din ce în ce mai mult, deci fiecare cetățean trebuie să urmărească nevoia obștească și nu numai să o cunoască, dar să și știe pe baza căror principii ea trebuie să fie soluționată. Votul obștesc obligator silește, deci, pe oricine să se îngrijească de interesul obștesc, să facă, deci, cel puțin în momentul votului său o manifestație politică”⁷⁹.

În anul 1930, la data de 1 Mai, la deschiderea Congresului Partidului Național-Liberal, Vintilă Brătianu, aflat în ultimul an al vieții, conștient de regimul politic primejdios ce se instaura, a rostit un discurs de reafirmare a principiilor democratice și a necesității continuării consolidării țării și a autorității Coroanei regale. A reiterat 5 puncte importante de urmat în strategia de îndeplinire a nevoilor României Mari:

- 1) Politica regională de unificare și înfrățire.

⁷⁶ *Ibidem*.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 7.

⁷⁸ Cercul de Studii al P.N.L., *Politica și Votul obștesc. Trei conferințe ale lui Vintilă I. Brătianu*, București, Imprimeria „Independența”, 1920, p. 5.

⁷⁹ *Ibidem*, p. 6.

- 2) „Politicii slugarnice și de subjugare a neamului” se opunea o viață liberă, demnă, de continuă propășire socială, culturală, economică.
- 3) Neîngăduința față de regimul domniilor nestatornice; pentru Partidul Național Liberal era o chestiune vitală ca statul român să continue regimul constituțional asigurat de Regii Carol I și Ferdinand.
- 4) Politicii de distrugere a operei înfăptuite de la prima Unire și „politicii de lichidare a întregului patrimoniu național în folosul interesului de partid” i se opunea o politică de adaptare și de dezvoltare, de cooperare internațională.
- 5) încrederea în destoinicia neamului românesc și conștiința jertfelor și drepturilor masei largi a poporului⁸⁰.

Vintilă Brătianu se arăta totuși optimist, sperând că poporul va sprijini lupta începută de înaintași:

„Și azi, dacă vom ști să fim demni urmași ai antemergătorilor noștri, propăvăduind cuvântul mântuitor, *vom învinge*⁸¹, fiindcă cauza noastră este dreaptă și sfântă, și fiindcă, vom avea de aici înainte, alături de noi, întreg poporul românesc al votului obștesc, trezit din ce în ce mai mult pentru apărarea intereselor mari naționale și permanente ale României Mari”⁸².

Preocuparea liberalilor asupra evaluărilor activității de generații a Partidului Liberal este transpusă de către istoricul Gheorghe I. Brătianu, fiul lui Ion I.C. Brătianu, în eseu numit: *Problema noilor elite și a liberalismului în România*⁸³. Analiza retrospectivă a evenimentelor istorice, comparația de la o etapă la alta scot la lumină reușitele și limitele guvernărilor precedente.

Pornind de la ideea că echipele conducătoare se schimbă de fiecare dată în urma unei revoluții, se acceptă că echipa reprezentativă va fi a noilor forțe

⁸⁰ *Ibidem*, p. 8-9.

⁸¹ Sublinierea aparține autorului.

⁸² *Ibidem*, p. 15.

⁸³ Gheorghe I. Brătianu, *Problema noilor elite și a liberalismului în România*, extras din Revista „Libertatea”, București, Tipografia de Artă și Editură Geller, Str. Câmpianu, nr. 47, 1933, 15 p.

sociale sau cel mai bine adaptată concepțiilor politice și economice ale timpului⁸⁴.

Experiența Primului Război Mondial a determinat și o modificare de paradigmă socială – a dus la apariția unui noi tipologii a elitelor: vechile aristocrații au dispărut, au apărut elite militare, însă pe un fond al haosului; de asemenea, în domeniul sportiv s-a impus o elită a recordurilor, „recunoașterea superiorității echipelor biruitoare, prin selecțiunea naturală a luptei și a întrecerii”⁸⁵. Un fenomen interesant a fost înregistrat „în uriașul proces de nivelare a revoluției comuniste rusești”, după distrugerea burgheziei și a țărănimii înstărite, a „culacilor”, planul ofensivei economice a revalorizat categoria tehnicienilor, „odinioară disprețuiți și persecutați”, de această dată, chiar în mijlocul proletariatului, ridicându-se ca formațiuni de elită, cu drepturi superioare, pentru un randament crescut⁸⁶. Dispunând de perspectiva istoricului, Gheorghe I. Brătianu meditează asupra lozincii Revoluției franceze de la 1789, constatând că noțiunea de egalitate „e cea mai puternic zguduită de relativismul experienței istorice”⁸⁷. Astfel, Gheorghe I. Brătianu atrăgea atenția asupra absolutei necesități a elitelor, a rolului de vector social, garanție a libertății și progresului: „Nu se poate concepe structură politică sau socială fără elite de conducere și fără cadre. Dincolo sau dincoace de această noțiune elementară de ordine în libertate, nu întâlnim decât anarhia celor mulți sau tirania unuia singur”⁸⁸.

Istoricul consideră că, începând cu anul 1913, „o îndoită revoluție” s-a desfășurat și cu toate greutățile impuse de Marele Război dus pentru „întregirea națiunii române în hotarele ei etnice”, atât reforma agrară, cât și sufragiul universal, vestite în urmă cu 30 de ani, s-au împlinit⁸⁹. Aceste două obiective politice, reforma agrară și sufragiul universal, considerate îndrăznețe cu decenii în urmă, s-au integrat edificiului statal și într-o mare măsură îi determină dezvoltarea, viitorul. Criza politică și economică a anilor '30 traversată și de România a făcut ca ultima fază a reformelor, de reconstituire și reorganizare să

⁸⁴ *Ibidem*, p. 3.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 4.

⁸⁶ *Ibidem*.

⁸⁷ *Ibidem*.

⁸⁸ *Ibidem*.

⁸⁹ *Ibidem*.

fie curmată. Impactul social economic și politic rezultat din împrăștiere și votul obștesc a fost important, vechea aristocrație latifundiară, lipsită de privilegii, s-a prăbușit, însă lipsite de cunoștințele necesare și exercițiul și conștiința civică, masele de alegători nu au putut face față demagogiilor și deselor lupte electorale⁹⁰. Țărănimea împrăștiată și cu drept de vot reprezenta o forță socială, care nu era și pe deplin conștientă de obligațiile avute în noua configurație economică a țării. În egală măsură, reforma făcută nu le-a putut asigura țăranilor capitalul, uneltele și îndrumările necesare pentru a-și exploata eficient ogoarele în interesul personal și general. În mare măsură, se observă lipsa cunoștințelor și a experienței în utilizarea votului, „instrumentul de supremație politică într-un Stat”⁹¹.

Spre sfârșitul domniei Regelui Ferdinand, se putea recunoaște reorganizarea formală a statului în: votarea Constituției, unificarea instituțiilor de drept public, îndeplinirea reformei agrare; stăvilirea inflației, stabilizarea monetară, economică și echilibrul social⁹². În schimb, după evenimentele din anul 1927, respectiv moartea Regelui și a premierului Ion I. C. Brătianu a urmat o criză politică. Anii '30 au adus criza economică mondială, cu urmări importante, în condițiile în care nu se desăvârșise opera de consolidare socială, cuprinzând și regiunile agricole ale Europei de Răsărit. Procesul de transformare a proprietăților nu se încheiase, iar prăbușirea prețurilor a dus la un climat de instabilitate, compromițând refacerea temeinică a agriculturii. În egală măsură au avut de suferit industria și comerțul: „... negoțul a stagnat tot mai mult, titlurile și efectele au scăzut la valori derizorii, depozitele din bănci au înghețat, numerarul existent s-a ascuns, iar fiscalitatea mereu sporită a pornit să distrugă puținul ce mai rămăsese aparent din venitul național”⁹³. În acest context nefavorabil, nici formarea unor cadre ale noii ordini sociale nu a fost un proces facil. Totuși, formarea de noi elite se impunea, printr-o selecție din rândul maselor naționale, căci altfel exista varianta ca acestea să se impună din

⁹⁰ *Ibidem*, p. 4-5.

⁹¹ *Ibidem*, p. 5.

⁹² *Ibidem*, p. 5.

⁹³ *Ibidem*.

exterior, „prin dominațiunea străinilor mai bine pregătiți și mai conștienți de rostul lor în economia sau chiar în cultura unei țări”⁹⁴.

Comparând cele două perioade istorice, Gheorghe I. Brătianu a ajuns la concluzia că provocările spre modernizarea statului, survenite după Războiul pentru Independență, și cele ale anilor '30 ai secolului al XX-lea erau similare. Ion C. Brătianu îndrumase și încurajase formarea burgheziei românești, „constituind cadrele unei noi organizări sociale și politice în România modernă”⁹⁵. Mențiunea care trebuia făcută era aceea că pentru ambele perioade prioritatea a reprezentat-o dezvoltarea orașelor, „centre firești de îndrumare ale vieții economice, în noul Regat de la gurile Dunării”⁹⁶. După realizarea României Mari, orizontul s-a lărgit, fiind incluse în plan și minoritățile etnice din provinciile unite. A rămas în continuare problema vulnerabilității clasei mijlocii, „elemente de acțiune și de progres economic” (...), „temelie necesară a unei Români independente”, vulnerabilitate care, odată cu dispariția mării proprietăți funciare, s-a resimțit și în lumea satelor, nu numai la orașe⁹⁷. Toate aceste modificări structurale, de adaptare la noua întindere a statului, de modernizare erau necesare, pentru a preîntâmpina o revoluție economică și socială.

Referindu-se la perioada pe care România o parcurgea atunci, istoricul a identificat trei niveluri de activitate unde s-ar fi impus noi elite cărora să le aparțină inițiativa: economia rurală, negoțul urban și domeniul cultural.

Reformele din zona rurală de după Primul Război Mondial s-au preocupat preponderent de rezolvarea nedreptăților sociale, având rol implicit de profilaxie revoluționară, în detrimentul economiei agricole. Marea proprietate, cândva bază a culturilor sistematice și a exporturilor, a fost înlocuită de loturi „tot mai mărunte și mai fragmentate”⁹⁸, în voia arbitrariului ori a intereselor electorale. Pe plan extern, piețele Europei Occidentale erau cucerite de cerealele venite din supraproducția Americii și Australiei, culminând cu dumping-ul sovietic⁹⁹. În acest context internațional complicat, agricultura

⁹⁴ *Ibidem.*

⁹⁵ *Ibidem*, p. 6.

⁹⁶ *Ibidem.*

⁹⁷ *Ibidem.*

⁹⁸ *Ibidem*, p. 7.

⁹⁹ *Ibidem.*

românească nu a reușit să-și mențină standardul de export și posibilitățile de desfacere. Criza cauzată de transformările de după război, a fost prelungită de criza mondială. Au existat încercări de refacere prin dezvoltarea cooperativelor și asociațiilor agricole, însă pregătirea și educația personalului necesitau timp sau constrângere, dar cu riscul frământărilor sociale; presupuneau chiar schimbarea mentalității: „firea plugarului român e de esență individualistă; el nu poate despărți noțiunea de muncă și folosință de ideea de proprietate”¹⁰⁰. Soluția acestei complexe stări de fapt era văzută în reconstituirea unei proprietăți mijlocii, „mai bine echipată”, refăcută din rămășițele marii proprietăți, precum și din selecția rezultată din „jocul liber al forțelor economice, din vânzările și cumpărările între țărani, care ar fi adus în mod fatal stăpânirea pământului în mâinile celor mai harnici, mai strângători și mai destoinici”¹⁰¹. Criza a întrerupt reorganizarea în agricultură. Dobânzile mari au sărăcit pe cei din domeniu. Datoriile agricole s-au răsfrânt asupra chestiunilor de ordin politic și social. Legislația contradictorie a întârziat și ea o nouă așezare economică, întreținând instabilitatea regimului proprietății rurale¹⁰². Din punct de vedere economic, era necesar un cadru activ, pentru a reda circulației creanțele și bunurile, pentru a înviora tranzacțiile și creditele¹⁰³. Din punct de vedere social, nesiguranța și stagnarea trebuia să ia sfârșit, considerând că formulei „un lot fiecărui plugar” să i se substituie lozinca „Pământul aceluia care-l poate munci cu folos”, să se ajungă la concentrări ale proprietăților, pe întinderi mai mari, gospodării de 20-25, până la 50-100 de ha, ferme care să se constituie în „baza necesară a unei producții calitative”, unde să se cultive cereale și să fie crescute vite¹⁰⁴. Crearea unei astfel de clase de proprietari mijlocii urma să ducă la dispariția agenților intermediari și chiar a creațiilor artificiale ale statului, care nu reprezentau decât o sarcină bugetară, fără a ajuta producția. Prevedea ca acestei categorii de proprietari rurali mijlocii, „cu tendințe de conservare ce urmează în mod firesc

¹⁰⁰ *Ibidem.*

¹⁰¹ *Ibidem.*

¹⁰² *Ibidem.*

¹⁰³ *Ibidem*, p. 8.

¹⁰⁴ *Ibidem.*

succesul unei revoluții”, să i se opună în viitor „unele elemente înaintate ale proletariatului agricol și urban”¹⁰⁵.

Gheorghe I. Brătianu considera că această direcție de dezvoltare corespundea proiectului demarat la 1913, când Ion I. C. Brătianu își afirmase convingerea că „scăzând din suprafața proprietății mari îi adâncim temeliile, îi creștem siguranța”¹⁰⁶. Politicianul a considerat întreaga sa viață că aceasta era modalitatea de întărire a proprietății, prin înlocuirea latifundiilor cu „exploatări mai mici, dar mai intense”¹⁰⁷. Însă, concentrarea proprietății agricole în paralel cu creșterea populației ridica o altă problemă, cea a muncitorilor agricoli, lipsiți de pământ, aflați la limita micilor proprietăți deplin consolidate și cele mijlocii aflate în plină dezvoltare. Noile cadre necesare acestei categorii sociale ar fi tot cele medii, maeștri, contra-maeștri, cum existau în Germania, de exemplu. Dintre cadrele superioare, precum inginerii, aceștia nu lipseau. Ar fi fost însă foarte folositoare dezvoltarea învățământului tehnic, aplicat, cu plasarea absolvenților în locuri unde prin munca lor să-și valorifice cunoștințele și îndemânarea¹⁰⁸.

Pentru economia urbană, în continuare activitatea economică prin care se putea contribui la dezvoltarea provinciilor unite ale țării, rămânea negoțul. Particularitatea acestei dezvoltări o reprezenta îndreptarea către minoritățile etnice, printr-o colonizare urbană, care îi viza pe aromânii din Macedonia. Gheorghe I. Brătianu considera că acesta ar fi fost mijlocul cel mai simplu și practic de realizat, într-un timp mai scurt. „E o psihologie întregă de modificat, sunt tradiții de combătut, e o mentalitate cu totul nouă care trebuie creată din nimic”¹⁰⁹. Aceste complexe caracteristici nu se regăseau în rândul țăranilor autohtoni. Însă rezolvarea acestei probleme rămânea în sarcina generației viitoare. Imperativul momentului îl constituia consolidarea economică a respectivei clase sociale aflată în formare, dar importantă pentru că reprezenta elementul de prosperitate, de ordine, precum și de stabilitate politică, fiind întemeiată pe baza independenței muncii și a avutului. Respectiva bază le asigura premisele pentru libertatea convingerilor politice și constituirea unei

¹⁰⁵ *Ibidem.*

¹⁰⁶ *Ibidem.*

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 9.

¹⁰⁸ *Ibidem.*

¹⁰⁹ *Ibidem.*

conștiințe pe care altfel masele sărace și oprimate nu ar fi putut-o poseda și ar fi căzut pradă abuzurilor sau demagogiei¹¹⁰.

Nicolae Iorga a formulat, de asemenea, într-o evocare a adversarilor săi politici de o viață, liniile directoare ce le marcase ră acțiunile politice, sintetizând într-un mod sincer raporturile avute cu Vintilă și Ion I.C. Brătianu:

„Eu n-am avut să mă bucur de prietenia lui Vintilă Brătianu. Pot spune aici că, prin voia fratelui său și prin voia lui, cariera mea politică a fost zdrobită. Am acceptat acest fapt care mă pune, în pragul bătrâneților adânci, mă pune în situațiunea unui învins. Niciodată n-am ținut ură aceluia care, ajutat de o întreagă societate, m-a biruit. Am simțit totdeauna ceea ce mă leagă de dânsul, ceea ce a legat pe toți membrii generației din care deopotrivă facem parte. Vintilă Brătianu, ca și cei mai buni dintre noi, a fost înainte de toate în viața politică, un om de o onestitate perfectă, un om ale cărui mâini nu s-au atins niciodată de banul public, un om care a pus toată munca sa dezinteresată în serviciul societății românești. Dar onestitatea în viața politică nu se poate uni decât cu o perfectă viață de familie. Viața de familie nepătată a lui Vintilă Brătianu este un exemplu pentru aceia care au venit pe urmă. Noi, oamenii aceștia de 60 de ani, am înțeles în felul acesta și viața noastră publică și viața noastră de acasă: inseparabilă”¹¹¹.

Dar poate, tonalitatea cea mai potrivită pentru a creiona succint personalitatea și contextul în care Vintilă Brătianu și-a construit cariera, a găsit-o în anul 1928, presa franceză de specialitate, „Journal des finances: cote universelle et correspondance des capitalistes”. Periodicul dedica un articol elogios lui Vintilă Brătianu, fostul ministru de finanțe, prim-ministrul în funcție, la data respectivă, care prin măsuri nepopulare uneori, reușise într-o țară bulversată de război să organizeze o politică financiară echilibrată și să creeze un sistem monetar stabil. Jurnaliștii precizau faptul că puține țări au suferit atât de mult din cauza războiului: România a fost trădată de ruși; teritoriul a fost ocupat de armatele germane. Aurul de la Banca Națională a fost depus în Rusia și autoritățile sovietice au întârziat să-l restituie. Bani de hârtie puși în

¹¹⁰*Ibidem*.

¹¹¹„Cuvântarea D-lui Profesor Iorga”, Vintilă Brătianu, *Culegere de articole și discursuri privitoare la viața și opera sa*, cu o Prefață de Dem. I. Nicolaescu, Președintele Prganizației Național - Liberale din Prahova, Editura Organizația Partidului Național Liberal din Prahova, Ploiești, 1931, p. 27.

circulație de autorități ocupante au inundat țara și agravat deprecierea monedei naționale. Situația părea disperată. Cu o tenacitate remarcabilă, guvernul liberal reușise restabilirea echilibrului bugetar. Un mare merit în remedierea situației îi revenise lui Vintilă Brătianu, omul „modest, loial, devotat cauzei publice, obstinat în apărarea echilibrului bugetar”¹¹².

Delia BĂLĂICAN
Biblioteca Academiei Române

¹¹² „Journal des finances: cote universelle et correspondance des capitalistes”, Année 61, Nr. 16, 5 Aout 1928, p. 1.